

נקודות בנוגע לעבודת הסייעות במערכת החינוך- ותפקידן בהוצאה אל הפועל של השילוב של ילדים עם צרכים מיוחדים- נכתב על ידי דוקטור וובסטר -מאונ' באנגליה; דר. דה בואר מאונ' בהולנד; UCL Institution of Education U.K. ; Inclusive and Education ; Unit in the University of Croningen

יצא בכתב עת מיוחד: European Journal of Special Needs Education

;Volume 36 2021

תורגם על ידי אילאיל לדר- יועצת חינוכית - ומנהלת של המרכז לקידום החינוך והשילוב של ית"ד

המגמה ארוכת השנים לשלב ילדים עם צרכים מיוחדים במערכות החינוך התאפשרה בין היתר על ידי העסקת סייעות; משתמשים במושג עוזרות הוראה; עובדות חינוך פארא- חינוכיות ו...סייעות חינוכיות; כל המדינות המערביות רואות גידול משמעותי בכוח האדם שלהן בתחום הסייעות.

ישנה טענה שהשילוב של ילדים עם צרכים מיוחדים נסמך כולו על עובדות פרא- חינוכיות שלמעשה אינן עובדות הוראה. Non- teaching force יש שיאמרו שהסייעות הן ה"טיט שמחזיק את אבני הקיר"- הדבק... ויש שיאמרו שזה שסייעות נמצאות בכל מקום דווקא מפריע להצלחת השילוב...בכל זאת המודל הזה של תמיכה יחידנית בתלמידים שמאוד זקוקים לתמיכה הצליח יותר מכל - בכל המדינות ובעל מערכות החינוך.

כבר בתחילת שנות ה- 90 בארה"ב, החלו לצוץ מחקרים ומעקבים שתיארו את עבודת הסייעות שם. ניסו לאפיין את עבודת הסייעות, ומה עושה את עבודתן ליעילה יותר; (ניתנים פה כמה מחקרי מעקב מהשנים- 2016- 2017). נושא זה גורם לדי הרבה ויכוחים. **למרות שיש בהחלט הוכחות שלסייעות יש השפעה חיובית על תוצאות הלמידה של הילדים, אבל יש השפעה גם לסוג ההעסקה שלהם – כיצד בתי הספר משתמשים בסייעות.** מחקר אחד די רחב הראה שכשמעסיקים סייעות בתוך כיתות ונותנים להם תפקידים כלליים – רמת התמיכה הזו אינה מיטיבה עם התלמידים ששם - בכיתות הללו. (בלאטשפורד ראסל וובסטר – מחקר מ- 2012). מאידך - **כשהכשירו סייעות להעביר קוריקולום חינוכי מובנה, ולימדו אותן לעשות זאת, ראו שיש לזה השפעה חיובית על התלמידים שאיתן הן עבדו.** מתן הזדמנות למורות ולסייעות לתכנן ביחד את עבודתן בצורה אפקטיבית, משפיע מאוד על התוצאות עבור התלמידים. ראו במעקבים שזה בהחלט מוריד לחץ מהמורות, אבל לא תמיד עוזר לתלמידים; לעיתים הסייעות מפריעות לילדים שבהם הן תומכות, לפתח אינטראקציה עם ילדים אחרים, ואף יוצרות בהן תלות.

למודל השילוב שהרבה מערכות חינוך נסחפו לתוכו - יש בו "מחיר של הזדמנויות מובנות מראש"; זהו נושא שגורם להכי הרבה ויכוחים סביב עבודת הסייעות. במציאות סייעות עוסקות בנושאים פדגוגיים, למרות שיש שיטענו שאין זה כך. יש שיעשו הבחנה ברורה – שהמורות מלמדות והסייעות תומכות. **השאלה היא איך נאפיין את התמיכה הזו של הסייעות? אם הן לא מלמדות - אז מה בעצם הן עושות? והשאלה הרחבה יותר איך אנחנו יכולים לשלב תלמידים עם צרכים מיוחדים הכי טוב בבתי הספר ואף ללמד אותם?**

בהרבה בתי ספר ברחבי העולם, השילוב של תלמידים עם צרכים מיוחדים תלוי במקצוע חדש של הוראה ולמידה שנוצר – **הסייעות**. בעבר נכתב על זה מאמר אחד בכתב עת שעסק באוכלוסיות מיוחדות. זה קרה בשנת 1999 בארה"ב - אבל במהלך ה-20 שנה האחרונות, הרבה מערכות חינוך החלו להיעזר בסייעות. יש כיום יותר ידע על כך. לכן החוקרים הללו שכתבו את המאמר הנוכחי - מזמינים חוקרים ממדינות שונות, שמעסיקות סייעות, לשלוח מאמרים מחקריים אליהם שיתפרסמו בכתב העת הנ"ל;

כתב העת שבו יפורסמו המאמרים ישקף פרספקטיבה על השימוש בסייעות; האפקט שלהן; והתפקיד שלהן. זה ייתן סקירה מסכמת ואינדיקציות של מה שקורה בשטח במדינות השונות. שני כותבי המאמר הנ"ל - קיבלו סיכום של מאמרים מחקריים מ-17 מדינות, ובסך הכול 48 "אבסטרקטס". הם פרסמו 7 מאמרים מחקריים שכאלה – כולם בוצעו במדינות אירופה. כל מאמר נותן הארה לטווח שבין מחנך-מטפל -מעצב התנהגות - מעודד ומעצים של יחסים עם ילדים אחרים ומקדם למידה; המחקרים נעשו הן לגבי ילדים משולבים, והן לגבי ילדים שלומדים במסגרות מיוחדות. פורסם בכתב העת הזה מאמר על שיתוף הפעולה בין מורות לסייעות. עוד מאמר מתאר את הפרספקטיבה של התלמידים - שנתמכו על ידי סייעות. ישנו מאמר שחקר את תפקיד הסייעת כפסיליטיטור – מתווכת / מקדמת / הוראה למידה וחברות. המאמר האחרון הוא של האיש הכי מנוסה בתחום - שכבר כתב על כך מאמרים החל מ-1999 **דוקטור מייקל ג'יאנקרנקו מארה"ב**. לדוקטור ג'יאנקרנקו ניסיון רב שנים בעבודה עם סייעות, ועם מורות, שהן הקולגות שלהן. הוא מתאר במאמר שלו מצב שקשה לצאת ממנו – ההסתמכות המשמעותית על הסייעות בקידום החינוך המכיל והמשלב. הוא נוגע גם במה אנשי חינוך צריכים לעשות כדי לטפל בעניין הזה. **דר. ג'יאנקרנקו** מציע מחקרי המשך בתחום.

ההתפתחות העצומה בהעסקת סייעות בבתי ספר, תוך כדי התייחסות זעומה לנתונים המחקריים לגבי תפקידן עם אוכלוסיות מיוחדות, עלולה להביא לדילמות שיגרמו בסופו של דבר - לטרפוד מגמת השילוב. דווקא בתקופה של מגפת הקורונה, שהתאפיינה בהפרעה רצינית לתהליכי הלמידה הרגילים והמקובלים, הוכיחה שסייעות שנתנו תמיכה של אחד על אחד לתלמידים, או עבדו בקבוצות קטנות – הייתה בעלת השפעה מאוד חיובית על התלמידים; כל הסוגיות הללו דורשות מחקר מקיף כדי להגיע לאיזה שהן תובנות לעתיד. במאמר המסכם של הכותבים בכתב העת הזה, הם מציעים להגיע להגדרות תפקיד יותר מדויקות לגבי הסייעות - A reliable and consistent characterization of the role of TA; הם רוצים לייצר אקטיביות בקרב חוקרים וקובעי מדיניות, כדי לנוע קדימה בנושא הכה שנוי במחלוקת, שנוגע לעבודת הסייעות עם ילדים עם צרכים מיוחדים במערכות חינוך.

סיכום נקודות מתוך מחקר על תפקיד הסייעות באירלנד: מתמיכה בתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך המיוחד, ועד תמיכה בתלמידים עם צרכים מיוחדים בשילוב. נכתב על ידי: ריצ'ארד רוס מהפקולטה לחינוך וחברה - ומייקל שבלין – הראשון מהאוניברסיטה של נורטהאמפטון באנגליה; והשני מטריניטי קולג' בדאבלין – אירלנד.

קובעי מדיניות ברמה הבינלאומית הכניסו מודל של סיוע לתלמידים עם צרכים מיוחדים על מנת לקדם הזדמנויות ללמידה. הסייעות הללו שנקראות בכל מיני שמות, נתפסות כהכרחיות לניהול הכיתות שיש בהם תלמידים עם צרכים מיוחדים מגוונים.

באירלנד הוקם גוף מיוחד שפועל מתוקף החוק שלהם, כדי לספק סייעות לילדים עם צרכים מיוחדים -הן בשילוב והן בחינוך המיוחד זה נקרא: - NSCE; הסייעת באירלנד משמשת

לתלמידים שלולא סיוע , לא יוכלו להגיע וללמוד בבתי הספר , ותפקידה מוגדר כמתן עזרה טיפולית/ תמיכה אישית / אך לא לימודית.

מאז 2004 אירלנד מפתחת מדיניות של שילוב בחינוך, ולכן גם הגדילה מאוד את כוח האדם שלה בתחום הסיוע. ב- 2014 מחלקת החינוך של אירלנד אסרה על סייעות לעסוק בהוראה. התפיסה הייתה שזה אך ורק התפקיד של המורה או מורת השילוב / המורה התומכת... בין השנים 2011 ל- 2017 מספר התלמידים שנעזרו בסייעות גדל ב 56%.

סייעות מאוד מוערכות באירלנד על ידי בתי הספר, ההורים, והתלמידים. באירלנד כמובן שיש עוד צוות תומך של פסיכולוגים, תרפיסטים, ואחיות. קיימת התנגשות מסוימת בין התפיסה של תפקידי הסייעות על ידי הממשל באירלנד, לבין התפיסה של הסייעות על ידי בתי הספר, וזה משפיע על דרך ההפעלה של הסייעות על ידי בתי הספר שבהם הן עובדות; באירלנד רואים חוסר בהירות לגבי התפקיד של הסייעות. אירלנד כן מצהירה שהיא חובקת מדיניות של שילוב והכלה. במחקר מעקב שעשו על 318 סייעות, ראו שיש להן **3 תפקידים נפרדים**:-

מתן מענה לצרכים של טיפול care needs ; תכנון בית ספרי ; ושיתוף פעולה (עם

המורות) בתפקידים פדגוגיים של הוראה. מצאו שהן מתכננות משימות לתלמיד בכיתה ; מעבירות הוראה בקבוצות קטנות ; עוסקות לעיתים בתיקון עבודת התלמיד; הממצאים הללו חיזקו את מה שמצאו במחקרים קודמים - **שצריך להבין מהם גבולות התפקיד בין המורות לסייעות.** יש הבדלים בין בתי הספר, וזה משפיע על היחסים שבין המורות לסייעות. **צריך לקחת בחשבון שיש יחסים טובים וקרובים בין סייעות לתלמידים**, וזה מעמיד אותן בעמדה חזקה וחשובה במתן התמיכה לתלמיד. כולם מכירים בכך שהמשך התפתחות מקצועית ואישית עבור הסייעות, היא הכרחית, כדי שהן יוכלו לתת תמיכה ברמה גבוהה לתלמידים. ההתפתחות המקצועית נחשבת לקריטית במיוחד, כשסייעות עובדות עם ילדים מאתגרים מבחינה התנהגותית, או עם ילדים שיש להם רצף אוטיסטי.

החוקרים ביצעו פרויקט שנקרא - **IRIS - Inclusive research in Iris Schools** ; כדי לערוך מעקב אחרי תלמידים עם צרכים מיוחדים בכמה בתי ספר - הם בדקו את המשאבים והתמיכות שבתי הספר קיבלו ; את האפקטיביות של המדיניות החינוכית; את הניסיון שחוו התלמידים; מה חוו המורים וההורים ; ואת התוצאות של הלמידה; Rose et. al 2015

החוקרים מפרטים את שיטת המחקר ואת הראיונות שקיימו בבתי הספר השונים. הם סיכמו את הממצאים לפי קידוד מסוים, ולפי שאלות שנשאלו בתחילת המחקר. (הם ראינו הורים - מורים- תלמידים -סייעות) ; הנתונים מדווחים תחת 2 קטגוריות עיקריות: הקצאת משאבים- והתנסויות; **תחת ההקצאות יש: עזרה פיזית; תכנון וארגון; ניהול התנהגויות; הגברת העצמאות; שיתוף פעולה עם מורות; ותפיסת תפקיד הסייעות על ידי צוות בית הספר; המרכיב של ההתנסויות נוגע לתפיסת התלמידים את הסייעות; ותפיסת ההורים את הסייעות;**

עזרה פיזית - שנתפסה כהכרחית במקור, עלתה במחקר כהכרחית במיוחד לתלמידים עם נכויות פיזיות מורכבות. . הוזכרו בעיקר סייעות שעוזרות לתלמידים בשירותים ובאכילה;

תמיכה ארגונית - כללה למשל עזרה לילד עם תסמונת דאון להתארגן לקראת היום שלו בבית הספר. זה כלל עזרה בהוצאת דברים מהתיק תליית מעיל וכד'...מורות ציינו שסייעות עזרו לילדים על הרצף האוטיסטי, להתקדם עם המשימות שלהם, ולא להיתקע על שאלה ו"לחלום".

מנהלת אחת ציינה שהסייעת מדווחת לה מה קורה בכיתה, וללא **הדיווח הזה** המנהלת לא הייתה יודעת כיצד לעקוב אחר הדברים מבחינה ארגונית.

דובר על סייעות שעזרו לילדים מבחינה התנהגותית ושימשו כ"צל" בכיתה, מבלי שהילד אפילו ידע שהסייעת משויכת אליו. סייעת שמלווה ילדה בת 10 עם בעיות התנהגות, סיפרה שהילדה אפילו לא יודעת שהיא שם בשבילה.

קידום והגברת העצמאות: היו סייעות שסיפרו שזה בהחלט חלק מהתפקיד שלהן; הן היו מודעות לזה שאסור להן לתפוס יותר מידי מקום overpowering - כדי לא לעכב את העצמאות של הילדים. סייעות סיפרו שהן לא נצמדות לתלמיד כדי לא להביך אותו; הן מסתובבות בחדר הכיתה הלוחך ושוב ונותנות עזרה לתלמיד רק כשהוא צריך. מורת שילוב אחת ציינה שיותר מידי עזרה לתלמיד עלולה לפגוע בעצמאות שלו. עוד היא אמרה שסייעת יכולה להפוך לאמא שנייה לילד שיש לו הרבה צרכים. לכן הם לא רוצים סייעת ש"תידבק" לילד אחד מסוים.

שיתוף פעולה בין סייעות למורות: שיתוף הפעולה בין הסייעת למורה היה תלוי במידה רבה בתפיסה של המורה את תפקיד הסייעת. כפי שסייעת אחת ציינה התפקיד שלי יכול להתרחב או להצטמצם בהתאם למורה שאיתה אני עובדת בכיתה. מורות שלא מאפשרות הרבה עבודה עם הילד למעשה "מבזבזות" משאב יקר וחשוב שנמצא איתן בכיתה.

הפרספקטיבה של הצוות הבית ספרי לגבי הסייעות: מתן אפשרות לילד להיות באינטראקציה חברתית חיובית עם ילדים אחרים - נתפס כעניין הכרחי; מורה אחת דאגה להוסיב כל מיני ילדים ליד התלמידה שבה הסייעת תמכה על מנת לעודד חברויות.

בבית ספר אחר יזמו כל מיני משחקים בהפסקות - כך שכל הילדים יוכלו להשתתף; המנהל ציין שזה דרש מהסייעות לעודד את הילדים עם הצרכים המיוחדים להשתתף במשחקים. עוד מנהל אמר שכדי להרגיע את הילדים ולהשרות בהם בטחון, זה טוב שהסייעת יכולה לעבור עם הילד מכיתה לכיתה, כך שהיא עוזרת לו להכיר ילדים נוספים בבית הספר. מורת שילוב אחת ציינה שהסייעות הכרחיות בתהליכי המעבר של הילדים.

הגישה של התלמידים כלפי הסייעות שלהם: ההתנסויות של הורים ותלמידים כלפי הסייעות שלהם מספקות הארה לגבי היעילות של השירות הזה שהם מקבלים. בדרך כלל התלמידים דיברו באופן חיובי על הסייעות שלהם. תלמידים ציינו שהם יכולים במקרים רבים לשאול את הסייעות שלהם שאלה, ושיש מקרים שהם צריכים עזרה עם מקצוע מסוים, אבל לא עם מקצוע אחר. סייעת אחת דיברה על כך שיש ילדים שלא אוהבים לבלוט- ולכן על הסייעות מאוד להיזהר במתן עזרה לתלמידים; היא סיפרה שהיא עוזרת לעוד ילדים, כדי שהילד לא יחשוב שהיא מתרכזת רק בו. היה ילד דיסלקטי לדוגמא, שהיה מאוד חכם, ורצה להתבלט ולהצטיין, וממש לא אהב שהסייעת עוזרת לו.

הגישה של ההורים כלפי הסייעות של הילדים שלהם: בלטה מאוד הגישה שבעוד שמצפים מסייעות לבצע תפקיד טיפולי מסורתי, ההורים מצפים ממנה להרבה יותר פדגוגיה. הודגש

שיש קשר בין תמיכת הסייעת להתקדמות בקוריקולום החינוכי, ושההתקדמות של הילדים מאוד תלויה בסייעות שלהם; הובהר לגמרי מתוך הראיונות עם התלמידים וההורים, שהסייעות נותנות לילדים תמיכה אקדמית. ילד אחד שהתקשה בשפה אמר בפירוש הסייעת עוזרת לי לכתוב ועוזרת לי עם בעיות השפה שלי. הרבה הורים ציינו שהסייעת עוזרת לילדים שלהם עם חשבון. הורים ציינו שיש סייעות שמספרות לילדים סיפורים חברתיים, ושהם מאוד עוזר לילדים בפיתוח מערכת יחסים חברתית. אמא אחרת, שלילדה שלה הייתה לקות בשמיעה, ציינה שהסייעת ממש עוזרת לו לפתח שפה. הסייעת ומורת השילוב עשו עבודה מיוחדת עם הילדה הזו ביחד, והיא התקדמה מאוד.

תמיכה רגשית: מתן תמיכה רגשית ותחושת בטחון לילדים מסוימים. ילד אחד שסבל מבעיית קשב וריכוז מורכבת, היה נלחץ מאוד כשהיה צריך לכתוב בכיתה, והסייעת הייתה אומרת לו לנשום עמוק, ושהם ביחד יתקדמו לאט/לאט במשימה... היא אף הרגיעה אותו שזה לא נורא אם לא יסיימו את כל משימת הכתיבה באותו יום. לילד צעיר בן 5 היה מאוד קשה להתמודד בכיתה הגן שלו כשהסייעת שלו עזרה לילדים אחרים. הגננת שלו סיפרה שכשקשה לו, היא לא מצליחה לעבוד אתו בכלל - כי הוא הודף אותה; אבל עם הסייעת שלו - שהוא כבר מכיר היטב - הוא משתף פעולה. מורה אחרת של תלמיד בן 8 שהייתה לו בעיית התנהגות - סיפרה שהסייעת יודעת איך לגשת אליו; לדרוש ממנו מטלות שונות; היא נותנת לו תמיכה רגשית, וכך הוא מסוגל לעבוד וללמוד בבית הספר.

דיון: discussion - הייתה הסכמה עקבית בין המורות התלמידים וההורים, על חשיבות תפקידן של הסייעות, בתוך בתי הספר; והשפעה על חיי הילדים שבהם הן תמכו. הממצאים של מחקר זה מוכיחים ללא ספק, שהכרחי שתהינה סייעות שתומכות בתלמידים עם צרכים מיוחדים, בתוך בתי הספר. **שתפקידן הוא מכריע.** בעזרת הסייעות תלמידים עם נכויות מצליחים למעשה להשתלב באופן משמעותי בבתי הספר. עיקר התפקיד כפי שעלה ממחקר זה, הוא שהסייעות עדיין עוזרות בתפקודים פיזיים, ובהתארגנות; למרות שדווח על אי אחידות בין תפקידי הסייעות בבתי הספר השונים - כולם דיווחו על חשיבות שני המרכיבים הללו. מתן אפשרות לתלמידים לנהל את ההתנהגויות שלהם בכיתה, גם נחשב לתפקיד חשוב מאוד של הסייעות; נושא זה מאוד מוערך על ידי מנהלים, מורות ומשפחות.

עזרה עם ניהול התנהגויות דורשת ידע ומומחיות רבה. הרבה סייעות ציינו שאין להן מספיק ידע בניהול התנהגות, ושהן מגביל את התפקיד שלהן, בתמיכה בילדים בעלי התנהגות מאתגרת. הדבר עולה בקנה אחד עם ההמלצות של הגוף שנקרא - National Council for Special Needs Education גם מהמחקר שעשו *Kerins et. Al.* - **ששם דגש על הדחיפות הרבה שקיימת במתן הדרכה לסייעות** כדי שהן תוכלנה לשאת בתפקיד החדש - **הסייעת המשלבת.** Inclusion Support Assistant Role; הממצאים גם הראו **שיש צורך בשיתוף פעולה בין המורות לסייעות; על מנת שתהיה תמיכה המשכית בתלמידים.** למרות שיש גבולות בין תפקידי הסייעות, לתפקיד המורות, יש הרבה מקרים שהסייעות מקבלות החלטות באופן עצמאי; מעבירות חומר לימודי, ונותנות תמיכה פדגוגית; עוקבות אחרי הביצועים של התלמיד; עוד עולה מהמחקר שהסייעות נחשבות לצוות מאוד חיוני בבתי הספר. שיתוף הפעולה בתכנון התמיכה בתוך הכיתה - נחשבו מאוד על ידי הנשאלים (המראיינים). הצוות של בית הספר סבר שלסייעות תפקיד מכריע בפיתוח פעילויות חברתיות בין התלמיד לשאר ילדי בית הספר. הודגשה החשיבות הרבה של הסייעות בתמיכה במעברים הרבים שקיימים בבתי הספר היסודיים. הממצאים מעידים על כמה נקודות חשובות:-

1. הורים חושבים שכאשר יש סייעת - לילד שלהם יהיה יותר קל ללמוד בבית הספר.
2. ישנם תלמידים שחוששים שהסייעת נצמדת אליהם יותר מידי; ותפריע להם מול ילדים אחרים לפתח חברויות. חלקם חשים שזה "מסמן אותם".
3. הרבה ילדים שנתמכו על ידי סייעות - חשבו שזה טוב עבורם- רק לא רצו שזה ייעשה בצורה "מטרידה" או מפריעה.
4. הרבה הורים ותלמידים ראו חשיבות רבה בתמיכה של הסייעות - לא רק במילוי צרכים אישיים של הילד - אלא גם בתמיכה בלמידה ובקוריקולום החינוכי.
5. סוג כזה של תמיכה נתפס אחרת על ידי ההורים שרואים בסייעת תומכת חינוכית, לעומת מקצועות פרא- רפואיים אחרים, שרואים בסייעת סוג של מטפלת. **זה מעיד על כך שהתפקיד של הסייעת השתנה.** זו התפתחות חיובית - כי זה אומר שילדים עם צרכים מיוחדים יכולים הרבה יותר להשתתף כיום בלמידה בכיתה. להשיג למידה ולהיות הרבה יותר עם ילדים סביבם.
6. המצב הזה שסייעות גם מלמדות; לא רק שאינו גורם לדאגה מצד ההורים- אלא מעיד על התפתחות חיובית- כי זה מאפשר לילדים גישה ללמידה בתוך הכיתות - לצד חבריהם הרגילים.
7. המורות הכירו בתפקיד החדש הזה של הסייעות; ואמרו במפורש שהן הכרחיות כשותפות לתהליכים הפדגוגיים.
8. לתלמידים עם צרכים פיזיים, התפקיד הזה של מתן טיפול מצד הסייעת, ממשיך להיות מרכזי ומשמעותי לאוכלוסייה הזו.
9. המורות מכירות בכך שלתלמידים עם כל מיני קשיים (לא רק פיזיים) , היכולת להשתמש בכישורי הסייעות, כשהן עובדות על פעילויות שונות בתוך הקוריקולום, תחת הפיקוח וההכוונה של המורות, הוא עניין קריטי להצלחת השילוב בלמידה של תלמידים עם צרכים מיוחדים;